

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 4 (6) – 2026

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Махмудова Нигора Баротовна</i> ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПЕНИТЕНЦИРНОГО ДЕЛА В КОЛОНИАЛЬНОМ ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ, ПО ОТЧЁТАМ РЕВИЗИИ СЕНАТОРА К.К.ПАЛЕНА	10-15
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> RISHTON KULOLCHILIK MAKTABI VA UNING LOKAL XUSUSIYATLARI ETNOGRAFIK TAHLILI	16-20
<i>Абдиев Рузикул Буронович</i> ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОХРАНЕНИЯ АРХИТЕКТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	21-27
<i>Абдужаббаров Шерзод</i> ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ФУНКЦИИ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ И РАБОТЫ СОВЕТА ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА	28-33
<i>Boymurodov Shuxrat Toshkentovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'RTA MAXSUS TA'LIM, SOHASIDA MA'NAVIY YANGILANISH	34-38
<i>Жураева Нафиса Олимовна</i> ТОПОГРАФИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ КУЛЬТОВЫХ СООРУЖЕНИЯХ НА ФОРМИРОВАНИЕ ГУЗАРОВ ГОРОДА БУХАРЫ	39-45
<i>Safarov Akmal</i> SUV XO'JALIGI SOHASI UCHUN MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	46-52
<i>Tursunova Mahliyo Sarvar qizi</i> XORIJIIY INVESTITSIYALAR ISHTIROKIDAGI KORXONALAR FAOLIYATINING HUDUDIIY IJTIMOIIY-IQTISODIIY HAYOTGA TA'SIRI (JIZZAX VILOYATI MISOLIDA, 1991- 2026 -YILLAR).....	53-57
<i>Mardiyeva Guzal Karimovna</i> SAMARQAND VILOYATIDA SOVET DAVRINING DASTLABKI YILLARIDA XOTIN-QIZLARINING OLIY TA'LIMGA KIRISH IMKONIYATLARI VA CHEKLOVLAR	58-62
<i>Kenjayev Elyor Sattorovich</i> YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA STRATEGIK ISLOHOTLAR: TARAQQIYOT VA MA'NAVIY YUKSALISH UYG'UNLIGI	63-70
<i>Polvonov Kozimbek Naimovich, Polvonov Anvar Naimovich</i> QASHQADARYODAGI YETAKCHI O'QUV DARGOHLARIDAN BIRI	71-79
<i>Mo'minova Gavxar Esanovna</i> O'ZBEKISTON SAVDO TARIXINI O'RGANISHDA DAVLAT ARXIVLARI HUJJATLARINING O'RNI	80-85
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIIY SHAHARLARINING XALQARO MIQYOSDA TAN OLINISHI	86-90

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tillabaeva Umida Makhsumovna, Talipova Nigora Tulkunovna</i> DIGITALIZATION AND EMPLOYABILITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH TRENDS (2018–2025)	91-100
<i>Xudoyorov Lochinbek Bahromovich</i> O'ZBEKISTON SERVIS SOHASIDA XIZMATLAR SIFATI KO'RSATKICHLARINING DINAMIK TAHLILI	101-107
<i>Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li</i> INNOVATSION MARKETING INDEKSI ASOSIDA KORXONALARNING IQTISODIY XAVFSIZLIGI VA RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH METODOLOGIYASI	108-113
<i>Ismoilov Bekzod Muxidinovich</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA TURIZM SOHASINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	114-118
<i>Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich</i> O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNING IJTIMOY-IQTISODIY OQIBATLARI KELIB CHIQISHI	119-135
<i>Nishonova Shaxnozaxon</i> ZAMONAVIY IQTISODIY TIZIM SHAROITIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH YONDASHUVLARI	136-140
<i>Fayziyeva Aziza Azamat qizi</i> SURXONDARYO VILOYATIDA KICHIK TADBIRKORLIK FAOLIYATINING BANDLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI: ARIMA MODEL ASOSIDA PROGNOZ VA TAHLIL	141-154

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> IQTISODIY RATSIONALIZM: TUSHUNCHA, EVOLYUTSIYA VA NAZARIY CHEGARALAR.....	155-165
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARINING IJTIMOY ADOLATNI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI	166-175
<i>Obidov Asliddin Shavkatovich</i> SAID AD-DIN AL-FARG'ONIY TA'LIMOTIDA ONTOLOGIK VA GNOSEOLOGIK ASOSLAR	176-181
<i>Abduraxmov Xasan Ibroximovich</i> KOGNITIV-AXBOROT MUHITINING SUN'IY INTELLEKT SHAROITIDA YOSHLAR IJODKORLIGI VA TASHABBUSKORLIGIGA TA'SIRI.....	182-188
<i>Xolova Umida Umedovna</i> "O'RTA ASRLAR FALSAFIY TAFAKKURIDA MA'RIFAT KONSEPSIYASINING TARIXIY-FALSAFIY EVOLYUTSIYASI: TEOLOGIK VA MA'RIFIY BOSQICHLAR TAHLILI"	189-192
<i>Rajabova Rohila Zakirovna</i> AHMAD DONISH'S PHILOSOPHICAL VIEWS IN HIS WORK "NAVODIR UL-VAKOE"	193-197
<i>Kabulov Jahongir Bakhodirovich</i> SEPARATIZMNING ASIMMETRIK XUSUSIYATI.....	198-202
<i>Eshkuvvatov Jaloliddin</i> MADANIYATLARARO MULOQOTDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR SINTEZI..	203-210

Jomuradov Ikrom Ilxom o'g'li
IMMANUIL KANT VA ZAMONAVIY FALSAFADA NOUMENAL ERKINLIK MUAMMOSI:
FENOMENAL DETERMINIZM BILAN BOG'LIQ ANTINOMIK ZIDDIYATNING DOLZARB
TALQINLARI..... 211-215

Rustamova Madina
OMMAVIY MANIPULYATSIIYANING DESTRUKTIV XUSUSIYATI:
TAHDIDLAR VA OQIBATLAR..... 216-220

Yodgorov Alisher Nurmuhammadovich
AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IJTIMOYIY MUNOSABATLARNING
TRANSFORMATSIIYASI..... 221-225

10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI

Isanova Feruza Tulqinovna
O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA XALQARO HUQUQ TERMINOLOGIYASINING
GIBRID TABIATI: SHAKLLANISH MANBALARI, STRUKTUR-SEMANTIK
XUSUSIYATLARI VA FUNKSIONAL TAHLILI 226-232

Rahmatov Laziz, Baxronova Dilrabo
ABYA YALA (LOTIN AMERIKASI) DAVLATLARI NOMLARINING
LINGVOPOLITIK DISKURSI: ETIMOLOGIK VA GEOSIYOSIY TAHLIL 233-241

Quvvatova Shaxlo Choriyevna
XOLID HUSAYNIYNING "MING QUYOSH SHU'LASI" ASARI TAHLILI..... 242-246

Elmuratova Zamira Xodjamuratovna
NAQLLAR VA MAQOLLARNING FOLKLOR JANRIDAGI ROLI..... 247-251

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

Shayzakov Shodiyor Ibragimovich
QONUNIIY KUCHGA KIRMGAN SUD HUIJATLARI USTIDAN APELLYATSIYA
TARTIBIDA SHIKOYAT QILISHNING PROTSESSUAL-HUQUQIIY ASOSLARI..... 252-261

Umarova Xolisxon Nomoz qizi
O'ZBEKISTONDA RAQOBATGA QARSHI KELISHUVLAR HAQIDA XABAR BERGANLIK
UCHUN JAVOGBARLIK DAN OZOD QILISH VA JARIMALARNI KAMAYTIRISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI..... 262-269

Аминова Наргиза
OT SEKYAPPIZMA K POSTSEKYAPPIPHOCTИ:
MOДЕЛИ B3AИMOДЕЙCTBИЯ PЕЛИГИO3HOГO И CBEТCKOГO
B COBPEMEHHOM OБЩECTBE 270-277

Amirov Agzamxon Aktamovich
QURILISHDA ULUSHLI ISHTIROK ETISH TUSHUNCHASINING TAHLILI..... 278-283

Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li
SUKUKNING NAZARIY POYDEVORI HAMDA TARIXIIY RIVOJLANISH BOSQIHLARI:
ZAMONAVIY KAPITAL BOZORIDAGI O'RNI..... 284-294

Kabilov Sardor Asrolovich
JINOIIY JAVOGBARLIK DAN OZOD QILISH TURLARI VA UNING HUQUQIIY ASOSLARI 295-300

<i>Nosirov Bekzod O'ktam o'g'li</i> ETIL SPIRTI, ALKOGOL VA TAMAKI MAHSULOTLARINI VOJXONA CHEGARASIDAN NOQONUNIY OLIB O'TISH	301-304
<i>Sabirova Kuvanchay Babamuratovna</i> ГЕНДЕРНОЕ НАСИЛИЕ, УСИЛЕННОЕ ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ: ВЫЗОВЫ МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ И ПРОБЕЛЫ В ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ	305-310
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> MEDIATSIYA INSTITUTIDA SUN'IY INTELEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI	311-318
<i>Majidov Islomjon Dilshod o'g'li</i> YAQIN QARINDOSHLAR BILAN BOG'LIQ HOLATLARDA TRANSPORT VOSITALARI HARAKATI YOKI ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISHDA INSONPARVARLIK PRINSIPINI QO'LLASH MASALALARI	319-325
<i>Habibullayev Muhammadrajab Obidjon o'g'li</i> HUQUQ VA IMKONIYATLAR MUVOZANATI: O'ZBEKISTONDA GENDER ADOLAT SARI YO'L.....	326-331
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSINING TARIXIY, ILMIY-ADABIY MANBALARDAGI TALQININI TALABA-QIZLARGA O'RGATISH	332-337
<i>Tursunaliyev Shaxzod Sherali o'g'li</i> SUMMATIVE ASSESSMENT AS A CONTEXT FOR DEVELOPING STUDENTS' CRITICAL THINKING COMPETENCE: THE PROBLEM DIMENSION	338-344
<i>Abdullayeva Surayyo Ashrafxonovna</i> AUTISTIK SPEKTR BUZILISHLARIGA EGA BOLALAR TA'LIMI VA TARBIYASINING TARIXIY SHAKLLANISHI HAMDA IJTIMOYIY ASOSLARI	345-354
<i>G'affarova Dilfuza Shavkat qizi</i> TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.....	355-360
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> THE IMPACT OF VOLITIONAL QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE DEVELOPMENT OF BEHAVIORAL RESPONSES ENSURING EFFECTIVE SPORTS PERFORMANCE.....	361-367

Received: 16 March 2026

Accepted: 01 April 2026

Published: 15 April 2026

Article / Original Paper

LINGUOPOLITICAL DISCOURSE OF COUNTRY NAMES IN ABYA YALA (LATIN AMERICA): AN ETYMOLOGICAL AND GEOPOLITICAL ANALYSIS

Rakhmatov Laziz,

University of World Economy and Diplomacy,
Doctor of Philosophy in Political Sciences (PhD)

Bakhronova Dilrabo,

Professor, Uzbekistan State World Languages University,
Doctor of Philological Sciences (DSc)

Abstract. This article presents a comprehensive analysis of the etymological origins of country names in Abya Yala (commonly referred to in contemporary academic discourse as “Latin America”) from linguistic and political perspectives. The term Abya Yala, derived from the language of the Guna people of present-day Panama, denotes “land in full maturity,” “eternal land,” or “a fertile land that sustains life,” and is increasingly employed as a decolonial alternative to colonial naming conventions. Accordingly, this concept is interpreted not merely as a geographical designation but as an epistemological and linguopolitical category.

The relevance of the study lies in the understanding of toponyms as complex semiotic systems that embody historical memory, national-cultural identity, and the discourse of political power, rather than as purely nominative units. The article examines the names of countries such as Argentina, Peru, Chile, Nicaragua, Paraguay, Uruguay, Mexico, Panama, Guatemala, and Brazil, focusing on linguistic transformations, language contact phenomena, and colonial and postcolonial naming strategies.

The findings suggest that these toponyms are products of intricate interactions between indigenous and European languages, through which mechanisms of political domination, cultural hegemony, and the reconfiguration of identity are articulated. From this perspective, the concept of Abya Yala enables a reconsideration of toponymic studies within a decolonial paradigm, offering new insights into the relationship between language and power.

Keywords: toponymy, etymology, Abya Yala, linguopolitics, colonial discourse, national-cultural identity, Latin America.

ABYA YALA (LOTIN AMERIKASI) DAVLATLARI NOMLARINING LINGVOPOLITIK DISKURSI: ETIMOLOGIK VA GEOSIYOSIY TAHLIL

Rahmatov Laziz

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
siyosiy fanlari doktori (PhD)

Baxronova Dilrabo

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti professori
filologiya fanlari doktori (DSc)

<https://orcid.org/0000-0002-2012-7426>

E-mail: dbaxronova@uzswlu.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abya Yala (zamonaviy ilmiy diskursda “Lotin Amerikasi”ni nazarda tutuvchi termin) davlatlari nomlarining etimologik kelib chiqishi lingvistik va siyosiy nuqtai nazardan kompleks tahlil qilinadi. “Abya Yala” termini Panama hududida yashovchi guna xalqi tilidan olingan bo‘lib, “abadiy yashovchi yer” “serhosil, hayot manbai bo‘lgan hudud” ma’nolarini anglatadi va u kolonial nomlash an’analariga zid dekolonial

konsept sifatida qo'llanilmoqda. Shu bois maqolada mazkur atama nafaqat geografik belgi, balki epistemologik va lingvopolitik kategoriya sifatida talqin etiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi toponimlarning oddiy nominativ birlik emas, balki tarixiy xotira, milliy-madaniy o'zlik hamda siyosiy hokimiyat diskursini ifodalovchi ko'p qatlamli semiotik tizim ekanligi bilan izohlanadi. Maqolada Argentina, Peru, Chili, Nikaragua, Paragvay, Urugvay, Meksika, Panama, Gvatemala va Braziliya kabi davlatlar nomlari misolida lingvistik transformatsiya, tillararo aloqalar hamda kolonial va postkolonial nomlash strategiyalari tahlil qilinadi.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, ushbu toponimlar mahalliy (hindu) tillar va Yevropa tillari o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sir mahsuli bo'lib, ular orqali siyosiy hukmronlik, madaniy ustunlik va milliy o'zlikni qayta talqin qilish mexanizmlari ifodalangan. Shu nuqtai nazardan, Abya Yala konsepti toponimik tadqiqotlarni dekolonial paradigma asosida qayta ko'rib chiqish, til va hokimiyat o'rtasidagi munosabatlarni yangicha talqin etish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: toponimiya, etimologiya, Abya Yala, lingvopolitika, kolonial diskurs, milliy-madaniy o'zlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I4Y2026N33>

Kirish. *Abya Yala konsepsiyasi.* Hozirgi vaqtda global ilmiy diskursda "Lotin Amerikasi" terminiga muqobil sifatida "Abya Yala" termini qo'llanila boshlandi. Ushbu atama Panama va Kolumbiya hududida yashovchi guna xalqi tilidan olingan bo'lib, "abadiy yashovchi yer" "serhosil, hayot manbai bo'lgan hudud" "yetilgan yer" yoki "abadiy yashash hududi" kabi ma'nolarni anglatadi. Ushbu toponim nafaqat geografik nom, balki mustamlakachilar tomonidan nomlash an'alariga qarshi qo'yilgan dekolonial epistemologik konsept sifatida talqin etilmoqda hamda Abya Yala siyosatchilar tomonidan makon, milliy o'zlik va hokimiyat o'rtasidagi munosabatlarni qayta ko'rib chiqishga xizmat qiladigan konsept-termin sifatida baholanmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tizimidagi tuzilmalar, xususan, ECLAC (Iqtisodiy va ijtimoiy komissiya) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham tub xalqlar masalalarini yoritishda "Abya Yala" termini faol qo'llanilmoqda. Jumladan, "Los Pueblos Indígenas en América (Abya Yala): Desafíos para la Igualdad en la Diversidad" nomli hisobotda ushbu hudud tub xalqlarining huquqlari, ijtimoiy tenglik va madaniy xilma-xillik masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, 2030-yilgacha bo'lgan Barqaror rivojlanish kun tartibiga tub xalqlarni integratsiya qilishga qaratilgan yangi mintaqaviy tadqiqotlar ham ishlab chiqilmoqda va mazkur termin qo'llanilgan. Bu esa "Abya Yala" tushunchasining nafaqat geografik, balki siyosiy, ijtimoiy va epistemologik kategoriya sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi [1, 1-b.; 6 – 7-b.].

Shuningdek, dekolonial nazariya bilan shug'ullangan A.Kixano [2], V.Mignolo [3], J.Madronyero [4], Yu.Espinosa-Minyoro, M.Lugones [5] kabi qator tadqiqotchilar bu termini nazariy asoslab, turli nuqtai nazardan ilmiy ommaga taqdim etmoqdalar. Xususan, V.Mignolo (2005) "The Idea of Latin America" asarida "Lotin Amerikasi" tushunchasini Yevropa markaziy epistemologiyasining mahsuli sifatida baholab, uni "kolonial bilim tizimi"ning bir qismi deb ko'rsatadi. Uning fikricha, "Abya Yala" atamasini qo'llash, bu "bilimning mustamlakachilikdan xalos bo'lish" (decoloniality of knowledge) jarayonining muhim bosqichi bo'lib, u tarixiy-madaniy makonni mahalliy nuqtai nazardan qayta nomlash va talqin etish imkonini beradi [3, 57–60-b.]. A.Kixano (2000) tomonidan ilgari surilgan "hokimiyatning mustamlaka tabiati" (coloniality of power) konsepsiyasi ham mazkur yondashuvni chuqurlashtiradi. Unga ko'ra, kolonial ya'ni mustamlakachilik tizimi faqat siyosiy va iqtisodiy hukmronlik bilan cheklanmay, balki bilim, til va milliy o'zlikni ham nazorat qilish orqali davom etadi. Aynan shu kontekstda "Lotin Amerikasi" kabi atamalar Yevropa diskursining mahsuli sifatida shakllangan bo'lsa, "Abya Yala" esa mahalliy xalqlarning tarixiy subyektivligini tiklashga qaratilgan muqobil

semantik va siyosiy konstruksiya hisoblanadi [2, 533–538 b.]. Fikrimizcha, bu keyingi davrlarda turkiy davlatlar birligini Turkiy xalqlar ittifoqi yoki Markaziy Osiyo atamasini Turkiston deb atash kabi jarayonga o'xshab, yangi mintaqaviy kuchlar nisbatini yaratishga intilishdan darak beradi. Turkiston atamasi – etnik o'zlik va mintaqaviy birlik ifodasi deb topilganidek, "Abya Yala" termini ham toponimik va lingvopolitik tadqiqotlarda nafaqat terminologik yangilik, balki metodologik burilish sifatida namoyon bo'lmoqda. U orqali makonning qayta nomlanishida yashirin bo'lgan hokimiyat munosabatlari, kolonial diskurs va milliy o'zlik konstruksiyalari chuqurroq tahlil qilinadi. Mazkur maqolada ham aynan shu yondashuv asosida Abya Yala termini qo'llanildi va ushbu hududdagi davlatlar nomlarining etimologik va lingvopolitik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Toponimlar geografik obyekt nomlari hisoblanib, zamonaviy tilshunoslikda faqat nominativ birlik sifatida emas, balki tarixiy xotira, milliy-madaniy o'zlik (identitet) va siyosiy hokimiyat munosabatlarini mujassam etuvchi murakkab belgilar tizimi sifatida talqin qilinadi. Toponimik birliklar orqali jamiyatlarning o'z-o'zini anglash modeli, tarixiy tajribasi hamda makon bilan bog'liq konseptual tasavvurlari ifodalanaadi [6, 7].

Toponimika termini (yun. *topos* – joy va *onyma* – ism, nom) – onomastikaning joy nomlari (geografik atoqli nomlar)ni, ularning paydo bo'lishi yoki yaratilish qonuniyatlarini, rivojlanish va o'zgarishini, tarixiy-etimologik manbalari va grammatik xususiyatlarini, ularning tuzilishini, tarqalish hududlari hamda atalish sabablarini o'rganuvchi bo'limi hisoblanadi. Muayyan bir hududdagi joy nomlari yig'indisi – *toponimiya*, alohida olingan joy nomi esa *toponim* deb ataladi [8]. Ma'lumki, joy nomlari hududning o'tmishdagi tabiiy sharoiti, relyefi, o'simlik va hayvonot olami, qazilma boyliklari kabilar haqida ham qimmatli ma'lumotlar beradi. (...) Toponimning ma'nosini bilib olish orqali muayyan hudud haqida ko'plab ma'lumotlarga ega bo'lish mumkin [9]. Shu ma'noda, toponimlar til va ijtimoiy haqiqat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiruvchi lingvokognitiv va lingvopragmatik hodisa sifatida alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Ayniqsa, Abya Yala hududi toponimik tadqiqotlar uchun noyob ilmiy makon hisoblanadi. Mazkur mintaqa tarixan kolonial ekspansiya, madaniy assimilyatsiya va til kontaktlari kesishgan hudud bo'lib, unda nomlash jarayonlari ko'p qatlamli va ko'p vektorli xarakterga ega. XVI–XIX asrlarda ispan va portugal mustamlakachiligi natijasida mahalliy sivilizatsiyalar (aztek, ink, maya va boshqalar)ning tillari –nahuatl, kechua, guarani va boshqa hindu tillari–Yevropa tillari bilan intensiv aloqaga kirishdi. Natijada, til kontaktining murakkab shakllari, jumladan, fonetik moslashuv, semantik transformatsiya va gibrid toponimlar shakllanishi kuzatildi [10, 214–220-b, 11, 63–68-b.]. Masalan, ispan tiliga *nahuatl* tilidan kirib kelgan *chocolate* (nahuatl: *xocolātl*), *tomate* (tomatl), *aguacate* (ahuacatl) kabi leksik birliklar fonetik jihatdan moslashgan holda yangi til tizimiga integratsiyalashgan. Shu bilan birga, ayrim so'zlarda semantik kengayish yoki torayish hodisasini ham kuzatish mumkin: masalan, *cacahuate* (yer yong'og'i) nahuatl tilidan olingan bo'lsa-da, turli ispan tilli hududlarda uning ishlatilishi va ma'nosi farqlanadi (Meksikada faol, boshqa hududlarda esa shu ma'noni bildiruvchi *maní* so'zi ko'p ishlatiladi). Yoki kechua tilidan kirib kelgan *puma*, *cóndor*, *llama*, *quinua* kabi leksik birliklar nafaqat zoologik, botanik terminlar sifatida, balki milliy-madaniy o'zlik markerlari sifatida ham ispan tilida mustahkam o'rin egallagan [12]. Shuningdek, guarani tilidan olingan *jaguar*, *tapir*, *maraca* kabi leksemalar ham global leksikonga o'zlashdi, xalqaro terminlarga aylangan. O'zbek tiliga ham ispanlar Amerika qabilalari tilidan olib kelgan talay

soʻzlar “tashrif buyurdi”. Masalan, *kakao, shokolad, kanoe, tomat, kondor, iguana, koyot, puma, jaguar* va hokazo. Jumladan, shokolad “xococ” (achchiq) va “atl” (suv) soʻzlaridan kelib chiqqan. Qadimda atsteklar bu ikkisini qoʻshib maxsus tetiklashtiruvchi shifobaxsh achchiq ichimlik tayyorlashgan [13, 14].

Mazkur jarayon faqat lingvistik hodisa boʻlib qolmay, balki kuchlar muvozanati va siyosiy diskurs bilan ham bevosita bogʻliqdir. Kolonial davrda nomlash amaliyoti koʻpincha hududni egallash va uni ramziy jihatdan “oʻzlashtirish” vositasi sifatida xizmat qilgan [3]. Shu bois, koʻplab toponimlar mahalliy xalqlarning oʻzini anglash tizimidan farqli ravishda, tashqi yaʼni kolonizatorlar tomonidan berilgan nomlar (exonym) sifatida shakllangan. Bu esa, toponimiyani *lingvopolitik* fenomen sifatida oʻrganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy ilmiy yondashuvlarda toponimlarga *milliy oʻzlik*ni tiklash, postkolonial diskurs va madaniy merosni qayta talqin qilish jarayonlarining muhim elementi sifatida qaralmoqda. Jumladan, Oʻzbekiston toponimiyasi ham “soʻnggi yuz yil ichida murakkab bosqichlarni bosib oʻtdi. Rossiya imperiyasi Oʻrta Osiyoni ishgʻol qilgunga qadar toponimlarimiz oʻzbek tilining nom qoʻyish qonuniyatlari asosida shakllangan birliklardan iborat edi [9]. Su maʼnoda, mustaqillikka erishgan davlatlar oʻz tarixiy ildizlariga qaytish va milliy oʻzlikni mustahkamlash maqsadida asl tub aholi toponimlarini tiklash yoki ularni yangi semantik kontekstda talqin qilishga intilmoqda. *Bu esa, tilning nafaqat kommunikativ, balki ideologik va strategik vosita ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.*

Shu nuqtai nazardan, Abya Yala davlatlari nomlarini oʻrganish lingvistik aloqalar, etimologiya, diskurs tahlili va geosiyosiy yondashuvlarni integratsiyalash – birgalikdagi hamkorligini talab etadi. Bunday kompleks yondashuv toponimlarning nafaqat kelib chiqishini, balki ularning tarixiy evolyutsiyasi va siyosiy funksiyalarini ham chuqur anglash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Abya Yala (Lotin Amerikasi) davlatlari nomlarining etimologik kelib chiqishini lingvistik va siyosiy kontekstda tizimli ravishda tahlil qilish hamda ularning *milliy oʻzlik*, madaniy meros va hokimiyat diskursidagi oʻrnini aniqlashdan iborat. Shu orqali toponimlarning global tarixiy jarayonlar va zamonaviy geosiyosiy realiyalar bilan oʻzaro bogʻliqligini ilmiy asosda yoritish koʻzda tutiladi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot kompleks va integrativ metodologik yondashuv asosida amalga oshirildi. Toponimik birliklarning koʻp qatlamli tabiati yaʼni ularning lingvistik, tarixiy, madaniy va siyosiy xususiyatlari turli ilmiy metodlarni oʻzaro uygʻun holda qoʻllashni talab etdi. Shu bois tadqiqotda etimologik, qiyosiy-lingvistik, diskursiv va geosiyosiy tahlil usullari tizimli ravishda qoʻllanildi. Avvalo, *etimologik tahlil* metodi orqali ayrim Abya Yala davlatlari nomlarining tarixiy kelib chiqishi, ularning dastlabki semantik yadrosi va lingvistik transformatsiya bosqichlari aniqlashtirildi. Bu jarayonda *nahuatl, kechua, guarani* kabi hindu tillaridagi leksik birliklarning fonetik va morfologik evolyutsiyasi, ularning ispan tiliga adaptatsiya jarayoni izchil tahlil qilindi. Etimologik rekonstruksiya usuli yordamida toponimlarning dastlabki maʼnolari va ularning keyingi tarixiy davrlarda qanday semantik oʻzgarishlarga uchragani misollar yordamida oydinlashtirildi.

Ikkinchi muhim metod sifatida *qiyosiy-tarixiy lingvistik* yondashuv qoʻllanildi. Ushbu metod doirasida hindu tillari va Yevropa tillari oʻrtasidagi kontakt natijasida yuzaga kelgan fonetik moslashuvlar, morfologik transformatsiyalar va leksik oʻzlashmalar oʻzaro qiyosiy tahlil qilindi. Xususan, *nahuatl* tilidagi -tl affiksining ispan tilida soddalashtirilishi (tomatl → tomate),

yoki guarani va kechua birliklarining fonologik moslashuvi kabi hodisalar tillararo aloqalar (lingvistik kontaktologiya) nuqtai nazaridan o'rganildi. Bu yondashuv til kontaktining strukturaviy va funksional xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotda, shuningdek, *diskursiv tahlil* metodi ham muhim o'rin egallaydi. Ushbu metod orqali nomlash jarayonida aks etgan siyosiy, ideologik va madaniy omillar aniqlashtirildi. Kolonial davrda toponimlar ko'pincha hududni ramziy egallash vositasi sifatida shakllangani, diniy komponentlar (San, Santa) orqali yangi milliy tushuncha diskursi yaratilgani tahlil qilindi. Diskursiv yondashuv yordamida toponimlarning hokimiyat, dominantlik va milliy o'zlik qurilishidagi roli ochib berildi.

Bundan tashqari, *geosiyosiy yondashuv* orqali toponimlarning hududiy va strategik ahamiyati baholandi. Mazkur metod doirasida davlat nomlari va ularning geografik joylashuvi, resurslar bilan bog'liqligi, tranzit va savdo yo'llari bilan aloqadorligi o'rganildi. Bu esa toponimlarning nafaqat lingvistik birlik, balki geostrategik va siyosiy ahamiyati jihatidan ham talqin qilinishiga imkon berdi [15].

Shu bilan birga, tadqiqotda *interdisiplinar yondashuv* ham qo'llanildi, tilshunoslik, tarix, siyosatshunoslik va madaniyatshunoslik kesishmasida tahlil olib borildi. Ushbu metodologik kombinatsiya toponimlarni kompleks ya'ni lingvokulturologik va lingvopolitik fenomen sifatida o'rganish imkonini yaratadi.

Natijada qo'llanilgan metodlar tizimi ba'zi Abya Yala davlatlari nomlarining kelib chiqishi, rivojlanishi va ularning zamonaviy milliy-madaniy o'zlik hamda geosiyosiy diskursdagi o'rnini chuqur va ko'p qirrali tahlil qilish imkonini beradi.

Natijalar va tahlil. O'tkazilgan kompleks lingvistik, etimologik va geosiyosiy tahlillar Abya Yala (Lotin Amerikasi) davlatlari toponimlarini quyidagi bir nechta konseptual modellarga ajratish imkonini berdi. Ushbu modellarning har biri nomlash jarayonining muayyan tarixiy, iqtisodiy va madaniy kontekst bilan bevosita bog'liqligini namoyon etadi:

1. *Resursga asoslangan nomlash modeli.* Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ayrim davlat nomlari to'g'ridan-to'g'ri hududning tabiiy boyliklari va iqtisodiy salohiyati bilan bog'liq holda shakllangan. Masalan, Argentina nomi lotincha *argentum* ("kumush") so'zidan kelib chiqqan bo'lib, bu hududning dastlabki yevropaliklar tomonidan kumush zaxiralari bilan bog'liq tarzda idrok etilganini aks ettiradi. Shunga o'xshash tarzda, Braziliya nomi *pau-brasil* daraxti bilan bog'liq bo'lib, ushbu daraxtdan olinadigan qizil bo'yoq kolonial davrda Yevropa bozorlari uchun muhim eksport mahsuloti hisoblangan [16, 9 –12-b.].

Bu kabi nomlash amaliyoti kolonial diskursda hududni avvalo iqtisodiy resurs sifatida talqin qilish tendensiyasini ifodalaydi. V.Mignolo ta'kidlaganidek, "nomlash kolonial hokimiyatning ramziy vositasi bo'lib, u hududni iqtisodiy va epistemik jihatdan egallashni anglatadi" [3]. Shu bois resursga asoslangan toponimlar nafaqat iqtisodiy realiyani, balki kolonial idrok modelini ham aks ettiradi.

2. *Mahalliy tillar asosidagi nomlash modeli.* Bu model mahalliy tillarga asoslangan toponimlarning tubjoy xalqlar merosiga uzviylikini nazarda tutadi. Masalan, Meksika nomi nahuatl tilidagi Mēxihco so'zidan kelib chiqqan bo'lib, u aztek sivilizatsiyasi bilan bog'liq muqaddas makonni anglatgan. Meksika toponimining kelib chiqishi tilshunoslikda uzoq vaqt davomida bahsli masala bo'lib kelgan, ilmiy adabiyotlarda eng ko'p e'tirof etilgan ikki asosiy etimologik ma'nosi mavjud. Birinchi va eng keng tarqalgan talqinga ko'ra, México so'zi nahuatl tilidagi uch komponentdan shakllangan: metztli ("oy"), xictli ("markaz", "kindik") va -co ("joy",

“o‘rin”) affiksi. Ushbu morfemalar birikmasi natijasida “o‘yning markazida joylashgan hudud” yoki “oy ko‘lining markazi” degan ma‘no yuzaga keladi. Bu talqin tarixiy-geografik asosga ega, Mexiko-Tenochtitlan shahri qadimda Texcoco ko‘li o‘rtasidagi orolda qurilgani bilan izohlanadi, bu makonning kosmik va geografik konseptuallashtirishini ham aks ettiradi.

Ikkinchi muhim talqin esa azteklarning asosiy xudosi Huitzilopochtlining yana bir nomi – Mexitli yoki Mexi bilan bog‘lanadi. Shu nuqtai nazardan, México “Mexitli (ya‘ni xudo) yashaydigan joy” yoki “muqaddas maskan” ma‘nosini ham anglatgan. Ushbu talqin toponimning diniy va mifologik asoslarini ochib beradi hamda nomlash jarayonida sakral (muqaddas) diskursning muhim rol o‘ynaganini ko‘rsatadi. Hozirgi rasmiy nomi Estados Unidos Mexicanos (Meksika qo‘shma shtatlari). Xuddi shuningdek, Paragvay va Urugvay nomlari guarani tiliga mansub bo‘lib, mos ravishda “katta daryo” va “rangli qushlar daryosi” ma‘nolarini bildiradi [17]. Biroq bu nomlar to‘liq autentik shaklda saqlanib qolmagan. Ular ispan fonetik tizimiga moslashtirilgan holda qayta shakllangan. Bu jarayon lingvistik adaptatsiya va fonologik soddalashtirish hodisasini aks ettiradi. L.Campbellning fikricha, “til kontaktida o‘zlashmalar odatda dominant til fonologiyasiga moslashadi, bu esa asl shaklning qisman transformatsiyasiga olib keladi” [11].

3. *Gibrid toponimlar modeli.* Abya Yala mamlakatlari toponimiyasining muhim qismi gibrid xarakterga ega bo‘lib, unda mahalliy va Yevropa komponentlari sintezlashgan. Masalan, Nikaragua nomi mahalliy Nicarao qabilasi nomi va ispancha agua (“suv”) elementi bilan bog‘lanadi. Bunday gibrid nomlar til kontaktining eng yorqin mahsullaridan biri bo‘lib, ular ikki xil madaniy va lingvistik tizimning o‘zaro kesishuvini ifodalaydi. S.Thomason va T.Kaufmanlar “til kontaktida yuzaga kelgan gibrid birliklar ijtimoiy va siyosiy integratsiya jarayonlarining lingvistik ko‘rinishidir” deb ta‘kidlaydi [18, 35–38-b.]. Bu model, ayniqsa, kolonial davrda yuzaga kelgan ko‘p qatlamli identitetni aks ettiradi, ya‘ni mahalliy va kolonial madaniyatlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi natijasidir.

4. *Geografik-metaforik nomlash modeli.* Toponimlarning yana bir muhim qatlami hududning tabiiy xususiyatlarini metaforik yoki tavsifiy tarzda ifodalashga asoslangan. Masalan, *Chili* nomi ayrim talqinlarga ko‘ra “yerning oxiri” yoki “dunyoning chekkasi, chekka hudud” kabi ma‘nolarni bildiradi, bu esa uning geografik joylashuvi bilan bog‘liq [19].

Gvatemala esa nahuatl tilidagi Quauhtlemallan (“o‘rmonlar yurti, daraxtzor”) so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, hududning tabiiy landshaftini aks ettiradi. Bu turdagi nomlash insonning makonni idrok etishidagi kognitiv va metaforik mexanizmlarni namoyon etadi. R. Coates ham “toponimlar ko‘pincha insonning makonni konseptuallashtirish jarayonining lingvistik ifodasidir” [6], deb yozadi.

5. *Siyosiy-diskursiv nomlash modeli.* Ba‘zi toponimlar bevosita geosiyosiy va iqtisodiy strategiyalar bilan bog‘liq holda shakllangan. Masalan, Panama nomi mahalliy kelib chiqishga ega bo‘lsa-da, zamonaviy diskursda u global savdo va tranzit tizimining markaziy nuqtasi sifatida talqin qilinadi. Panama kanali qurilishi natijasida bu nom global iqtisodiy va strategik diskursning muhim elementiga aylangan. Bu holat toponimlarning vaqt o‘tishi bilan yangi semantik qatlamlar bilan boyib borishini ko‘rsatadi. Geosiyosiy nuqtai nazardan, nomlar faqat identifikatsiya vositasi emas, balki strategik va ideologik tuzilma sifatida ham faoliyat yuritadi va katta ahamiyatga ega [20, 15–20-b.].

6. *Semantik transformatsiya hodisasi* ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, “aguacate” atamasi *nahuatl* tilidagi **ahuacatl** [a:wakatl̥] so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, u proto-

astekcha PA:WA ildiziga borib taqaladi va dastlab “avokado mevasi” ma’nosini anglatgan (Nahuatl Dictionary) [21]. Nahuatl tilida ushbu leksema ayrim hollarda semantik kengayish natijasida “moyak” ma’nosida ham qo’llangan [22], bu ma’no mevaning shakli bilan inson tanasi a’zosi o’xshashligi bilan izohlangan, ispan tilida bu semantik juftlik yo’qolib, faqat botanik ma’no komponenti saqlanib qolgan. Bu esa til aloqasida madaniy filtratsiya va semantik seleksiya jarayonlari mavjudligini ko’rsatadi. Demak, tillararo munosabat natijasida yuzaga kelgan leksik va toponimik birliklar nafaqat lingvistik o’zgarishlar mahsuli, balki tarixiy-madaniy transformatsiyalarning til tizimidagi aks-sadosi sifatida ham namoyon bo’ladi, ya’ni semantik kengayish yoki semantik torayish yuz beradi.

Ko’rib chiqilgan modellardan anglashiladiki, Abya Yala (Lotin Amerikasi) toponimiyasi murakkab tarixiy va lingvistik hosilasidir. Har bir nom bu tillararo aloqalar, kolonial siyosat, iqtisodiy manfaatlar va madaniy o’zlikning o’zaro kesishgan nuqtasidir. Shu bois, toponimlarni tahlil qilish faqat etimologik emas, balki lingvokulturologik va geosiyosiy yondashuvni ham talab etadi.

Muhokama. Olingan natijalar Abya Yala (Lotin Amerikasi) toponimlarini faqat lingvistik birlik sifatida emas, balki **lingvopolitik fenomen** sifatida talqin qilish zarurligini ko’rsatadi. Nomlash jarayoni tarixan hokimiyat va bilim ishlab chiqarish mexanizmlari bilan chambarchas bog’liq bo’lib, u hududni nafaqat geografik, balki ramziy va ideologik jihatdan egallash vositasi sifatida xizmat qilgan. Kolonial davrda berilgan toponimlar orqali yangi hukmron diskurs shakllantirilib, mahalliy makon va uning aholisi qayta talqin etilgan [3, 57–59-b.].

Mazkur jarayonni “nomlash orqali hukmronlik” konsepsiyasi bilan izohlash mumkin. P. Bourdieu ta’kidlaganidek, “til hokimiyatning ramziy vositasi bo’lib, u ijtimoiy haqiqatni legitimlashtirish imkonini beradi” [23, 42–45-b.]. Shu nuqtai nazardan, kolonial toponimlar nafaqat yangi nomlar tizimini, balki yangi ijtimoiy va siyosiy reallikni ham barpo etgan. Xususan, diniy komponentli nomlar (*San, Santa*) orqali hududni nasroniylashtirish (ayniqsa katoliklashtirish) va ideologik jihatdan qayta kodlash jarayoni amalga oshirilgan.

Biroq postkolonial davrda ushbu diskursga nisbatan qarshi tendensiyalar ham shakllangan. Ayrim davlatlar o’z tarixiy va madaniy ildizlarini tiklash maqsadida mahalliy hindu xalqalari toponimlarini saqlab qolish yoki ularni qayta tiklashga intilgan. Masalan, **Meksika** nomining nahuatl ildiziga asoslangan holda milliy o’zlikning markaziy elementi sifatida talqin qilinishi bu jarayonning yorqin ifodasidir. Anderson (2006) fikricha, milliy o’zlik “tasavvur qilingan hamjamiyat” sifatida til va ramzlar orqali shakllanadi [24, 6–10-b.]. Shu bois toponimlar milliy ong va tarixiy xotirani tiklashning muhim vositasiga aylanadi.

Bundan tashqari, toponimlar zamonaviy geosiyosiy diskursda ham faol rol o’ynaydi. Globallashtirish sharoitida ayrim nomlar yangi semantik qatlamlar bilan boyib, xalqaro iqtisodiy va siyosiy tizimning muhim belgilariga aylanmoqda. Masalan, **Panama** nomi bugungi kunda faqat geografik birlik emas, balki global tranzit va savdo tizimining ramziy markeri sifatida talqin qilinadi. Bu esa toponimlarning dinamik va kontekstual xususiyatga ega ekanligini ko’rsatadi [20].

Umumiy aytganda, Abya Yala toponimlarini tahlil qilish lingvistik, tarixiy va siyosiy yondashuvlarni integratsiyalashni talab etadi. Ular til kontaktlari mahsuli bo’lish bilan birga, hokimiyat, o’zlik va madaniy transformatsiya jarayonlarining muhim indikatorlari hisoblanadi.

Xulosa. Abya Yala (Lotin Amerikasi) davlatlari nomlari tadqiqi murakkab va ko’p qatlamli lingvistik hamda siyosiy jarayonlarning natijasi sifatida shakllanganligi ko’rsatdi. Ular

oddiy geografik identifikatorlar bo'lib qolmay, balki tarixiy xotira, iqtisodiy manfaatlar, madaniy meros va siyosiy hokimiyat o'rtasidagi murakkab o'zaro aloqalarni aks ettiruvchi semiotik birliklar sifatida namoyon bo'ladi.

Toponimlarning etimologik va diskursiv tahlili natijasida nomlash jarayonning til aloqalari, kolonial siyosat va geosiyosiy strategiyalar bilan uzviy bog'liqligini asoslaydi. Ayniqsa, kolonial davrda shakllangan nomlarning aksariyati hududni ramziy jihatdan egallash va yangi ijtimoiy tartibni legitimlashtirish vositasi sifatida xizmat qilgan. Shu bilan birga, postkolonial davrda indigen merosga qaytish tendensiyasi toponimlarning identitet qurilishidagi muhim rolini yana bir bor tasdiqlaydi.

Zamonaviy sharoitda toponimlar nafaqat tarixiy fenomen, balki global diskursning faol elementi sifatida ham qayta talqin qilinmoqda. Ular iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar bilan o'zaro ta'sirda bo'lib, yangi semantik va ideologik mazmun kasb etmoqda. Ushbu ko'rib chiqilgan masalalarni O'zbekiston toponimlari, yoki postsovet respublikalari joy nomlari misolida ham tadqiq etish mumkin. Abya Yala davlatlaridagidek Yevropa davlatlaridan mustaqil bo'lgach joy nomlarini qayta o'zgartirish O'zbekistonda ham amalga oshirilgan, ayniqsa bosqinchilar nomiga qo'yilgan hudud nomlari avvalgi mahalliy nomlarga qayta almashtirilgan.

Shu nuqtai nazardan, toponimik tadqiqotlar tilshunoslik, siyosatshunoslik va madaniyatshunoslik kesishgan nuqtada shakllanuvchi kompleks ilmiy yo'nalish sifatida alohida nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Interditsiplinar yondashuv asosida toponimlarni tahlil qilish makon, til va hokimiyat o'rtasidagi murakkab va ko'p qatlamli munosabatlarni chuqur anglash imkonini beradi, shuningdek, global va lokal identitetlarning shakllanish mexanizmlarini ilmiy asosda izohlashga xizmat qiladi.

Toponimlar o'zida muayyan xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy-siyosiy tajribasi, etnomadaniy qadriyatlarini hamda turmush tarzi bilan bog'liq jarayonlarni mujassam etgan muhim ahamiyatga ega leksik birlik sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqotimiz toponimiyani nafaqat tilning lug'aviy boyligini tashkil etuvchi muhim qatlam, balki o'tmish voqealari, sivilizatsion o'zgarishlar va madaniy merosni o'zida aks ettiruvchi ishonchli tarixiy manba sifatida ham e'tirof etish mumkinligini asosladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. United Nations. (2019). *Permanent Forum on Indigenous Issues: Compilation of information on the implementation of recommendations*. E/C.19/2019/3. United Nations Economic and Social Council.
2. Quijano, A. (2000). *Coloniality of power, eurocentrism, and Latin America*. *Nepantla: Views from South*, 1(3), 533-580.
3. Mignolo, W. D. (2005). *The idea of Latin America*. Wiley-Blackwell Publishing. – 224 p.
4. Madroñero J.D. (2025) *Nativoamérica, relatos del Abya Yala* (Spanish Edition). – 384 p.
5. Espinosa-Miñoso Yu., Lugones M. (2022) *Decolonial Feminism in Abya Yala: Caribbean, Meso, and South American Contributions and Challenges*. Bloomsbury Publishing: Rowman & Littlefield. – 295 p.
6. Coates, R. (2006). *A toponomastic contribution to the linguistic prehistory of the British Isles*. https://www.snsbi.org.uk/Nomina_articles/Nomina_35_Coates.pdf
7. Crystal, D. (2010). *The Cambridge encyclopedia of language*. (3rd ed.) Cambridge University Press. – 524 p.
8. Enazarov, T. J. (2021). *Shahrisabz tumani hududi joy nomlarining tarixiy-qiyosiy tadqiqi*. Toshkent: Nodirabegim. April, 2023.

9. O‘zbekiston joy nomlarining izohli lug‘ati (tuzuvchilar: Xudoyberganov va boshq.). (2022). Toshkent: Donishmand ziyosi. – 624 b.
10. Penny, R. (2002). *A history of the Spanish language*. (2nd ed.) Cambridge University Press. – 420 p.
11. Campbell, L. (2020). *Historical linguistics: An introduction* (4th ed.). Edinburgh University Press. – 520 p.
12. Vaxronova, D. (2024). Prototurkiylarning Amerika qit‘asiga ko‘chishi: leksik parallellizm va etimologik-semantik tadqiq. *SCIENCEPROBLEMS.UZ. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари*, 11 (4), 288-295.
13. Vaxronova D. (2023) Achchiq suv yeganmisiz? <https://ziyouz.uz/ajoyibotlar/achchiq-suv-eganmisiz/>
14. Vaxronova, D., & Tairova, F. (2025). Tarixiy toponimlar: arab tili ta‘sirida shakllangan ispan va o‘zbek geonomik modeli. «*ACTA NUUZ*», 1(1.6), 248-252.
15. Rahmatov, L. (2019). *Dunyo mamlakatlari: Avstraliyadan Hindistongacha*. Toshkent, “Yangi kitob”. – 848 b.
16. Fausto, B. (2014). *A concise history of Brazil*. (2nd ed.) Cambridge University Press. – 472 p.
17. Adelaar, W. F. H., & Muysken, P. C. (2004). *The languages of the Andes*. Cambridge University Press. – 748 p.
18. Thomason, S., & Kaufman, T. (1992). *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. University of California Press. – 428 p.
19. Crow, J. A. (1992). *The epic of Latin America* (4th ed.). University of California Press. – 992 p.
20. Agnew, J. (2003). *Geopolitics: Re-visioning world politics*. (2nd ed.) Routledge. – 168 p.
21. Nahuatl Dictionary/Diccionario del náhuatl». Nahuatl Dictionary. Whp.uoregon.edu. Consultado el 25 de octubre de 2015. https://es.wikipedia.org/wiki/Persea_americana#cite_note-2ec5ddb1-61
22. Malaret, A. (1970). *Lexicón de Fauna y Flora*. Madrid: Comisión Permanente de la Asociación de Academias de la Lengua Española. pp. vii, 569 p.
23. Bourdieu, P. (1999). *Language and symbolic power*. Harvard University Press. – 320 p.
24. Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. T. ed. Verso. – 256 p.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).